

Tautinio ir pilietinio identiteto daryba ir raiška: Klaipėdos naujosios kartos rusakalbių atvejo studija¹⁸

Meilutė Taljūnaitė

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS, SOCIOLOGIJOS INSTITUTAS
A. GOŠTAUTO G. 11, LT-01108 VILNIUS
EL.PAŠTAS: TALJUNAITE@GMAIL.COM

Etniškumo studijos, 2014/2. P. 109–123 © Lietuvos socialinių tyrimų centras, 2014

SANTRAUKA: Tautinio identiteto kaita šalių (ypač Europos valstybių) integracijos procesuose, kuriuose pagrindiniais socialiniais veikėjais tampa valstybės bei jų vykdoma politika, tiriama kaip imigrantų integracija į konkrečią valstybę politika. Kita vertus, nagrinėjami imigrantų kilmės šalies santykiai su savo išvykusiais piliečiais, nes ne asmens priklausymas valstybei lemia asmens ir valstybės teisinio ryšio buvimą. Klaipėdoje nuo sovietmečio gyvena gausi rusų tautinė bendruomenė. Anot mokslininkų, Lietuvoje gyvenantys rusai dažniausiai deklaruoja dvigubą tapatybę, teigia, jog jaučia stiprų ryšį su Lietuva, net jeigu yra gimę kitur. Tai ypač aktualu gilinantis į šiuolaikinį Lietuvos Respublikos pilietybės turinį, atskleidžiant realų pilietinių teisių turinį ir jų raišką, lyginant skirtingas etnines grupes. Straipsnis parengtas remiantis dviem tyrimais: 1991 m. Lietuvoje atliktu kiekybiniu tyrimu ir 2013 m. kokybiniu tyrimu, atliktu vykdant LMT finansuojamą projektą *Globalizacijos (transnacionalizmo) poveikis valstybinio ir tautinio tapatumo fragmentacijai* (LIVE). Analizuojamas Lietuvos rusų santykis su Lietuva, jų savijauta ir orientacijos įvykus svarbiems socialiniams ir politiniams lūžiams, aptariamas jų požiūris į Lietuvos pilietybę, migracinės nuostatos. Nagrinėjama, kaip jie suvokia Tėvynę ir kaip juos tenkina gyvenimas Lietuvoje, kokios gyvenimo perspektyvos čia jie tikisi.

Pagrindiniai žodžiai: Lietuvos rusai, tautinių mažumų savijauta, socialinės orientacijos, Tėvynės suvokimas, identitetas, Klaipėdos rusai.

Įvadas

Šiandiniame pasaulyje neatitikimas tarp globalių jėgų poveikio ir ribotų nacionalinės valstybės galių lemia tai, kad tautinio tapatumo tyrinėjimai tampa ypač aktualūs. Globalizacijos proceso daroma įtaka šiandeniui pasauliui skatina naujai pažvelgti į socialiniuose moksluose nusistovėjusias paradigmas, jas permaštant, ieškant naujų būdų interpretuoti ir naujai pažvelgti į globalizacijos ir transnacionalizmo procesų veikiamus identitetus. Tautinio tapatumo kaita šalių (ypač Europos valstybių) integracijos procesuose, kuriuose pagrindiniais

¹⁸ Straipsnis parengtas vykdant LMT finansuojamą projektą *Globalizacijos (transnacionalizmo) poveikis valstybinio ir tautinio tapatumo fragmentacijai* (LIVE). Sutarties Nr. VAT-41/2012.

socialiniais veikėjais tampa valstybės ir jų vykdoma imigracijos politika, dažnai tiriama kaip imigrantų integracijos į konkrečią valstybę politika.

Šiuolaikinė valstybė, nors ir veikiama globalizacijos procesu, vis dar išlaiko tautinio tapatumo monopolį brėžiant ribą tarp piliečių („mes“) ir nepiliečių („jie“). Asmens ir valstybės teisinis ryšys reiškia, kad asmuo įgyja (turi) specifines šios valstybės piliečio savybes, specifinę būseną, leidžiančią jam turėti teisių, laisvių ir pareigų, kurias turi tik piliečiai, visumą. Asmens ir valstybės nuolatinį teisinį ryšį išreiškia ne bet kokia asmens ir valstybės tarpusavio teisių ir pareigų visuma – šioje teisių ir pareigų visumoje privalo būti tokios asmens teisės ir pareigos, kurias turi tik piliečiai. Kita vertus, nurodytoje teisių ir pareigų visumoje valstybė privalo turėti tokias teises ir pareigas, kokias ji turi tik piliečiams. Gyventi ir dirbti į šalį atvykę migrantai dėl pilietinių teisių (ne) įgyvendinimo, (ne)užtikrintos ekonominės gerovės ir laisvų arba ribotų galimybių dalyvauti visuomenės veikloje gali patirti riziką ir priimančios visuomenės „atmetimą“ arba saugumą ir solidarumą.

Matonytė ir Morkevičius (2013: 14–35), pateikdami tapatybės sąvokos raidos socialiniuose moksluose apžvalgą, išskiria tris postmodernios tapatybės sampratos bruožus, iš kurių norėtume atkreipti dėmesį į trečiąjį: „postmoderni tapatybė yra politiška: subjektas ir tapatybė formuojasi diskursyviai ir pasireiškia makro lygmens tiesos, galios ir kontrolės rėmuose“. Kaip matome, skirtingas socialinis laikas lemia skirtingas teorines tapatumo prieigas, sudėliodamas skirtingus prasminius akcentus. Taigi, socialinės tapatybės teorija grindžia socialinius ryšius ir socialinę kaitą stratifikuotose visuomenėse, pagrindinį dėmesį skiriant grupių konfliktškumui ir / ar diskriminacijai. Socialinis tapatumas išreiškiamas socialine pozicija socialinėje struktūroje, kai asmens tapatumas išryškina socialines sąveikas unikaliose individo gyvenimo sąlygose.

Tautinio tapatumo politika ir pilietinis tapatumas

Tiriant valstybės pilietinės visuomenės sandarą, kuri tradiciškai apima valstybės autonomijos bei galios dimensijas, tradiciškai įtraukiama ir tos šalies kolektyvinio tapatumo dimensija. Kolektyvinis tapatumas tampa tam tikra simboline erdve, kurioje susikerta šalies, visuomenės bei pilietinės visuomenės skirtingų komponentų veikla. Šių sąveikų pažinimas leidžia nusakyti tapatumų konstravimą nuo, pavyzdžiui, etninio tapatumo link pilietinio tapatumo, o nuo šio – valstybinio identiteto link. Lygiai kaip ir atvirkštine seka: aprašant valstybinį identitetą išryškkinamas pilietinio tapatumo turinys ir reikšmė, atskleidžiami etninio tapatumo statusas ir kintantys dėmenys. Pažinti, kaip valstybės identitetas ir šios srities vykdoma valstybės identiteto politika veikia etninius santykius šalies viduje,

iš tiesų yra aktualus uždavinys. Kartu tenka tirti pilietinio tapatumo ir pilietinio dalyvavimo tarpusavio sąveiką pagal atskiras etnines grupes. Tai ypač aktualu, gilinantį į šiuolaikinių Lietuvos Respublikos pilietybės turinį, atskleidžiant realų pilietinių teisių turinį ir jų raišką lyginant skirtingas etnines grupes.

Tautinio tapatumo politika dažnai suprantama kaip tam tikras normatyvinis konstruktas, ir tai leidžia kelti klausimą, ar iš tiesų egzistuoja bendra tautinio tapatumo politika (pvz., ES, JAV)? Ar tai politika, ar tik intelektualinė pastanga? Be abejo, egzistuoja skirtingi normatyvinio reguliavimo lygiai: šalies, tarpvalstybinis ar globalus. Globalios Lietuvos programa, pabrėžianti Lietuvos valstybės siekį įtraukti užsienyje gyvenančius lietuvius į Lietuvos gyvenimą, turėjo tiek pat dėmesio skirti kitataučių Lietuvos piliečių įtraukčiai (vadovaujantis sociologinėmis tradicijomis, tokias skirtingų etninių grupių piliečių įtrauktis gerai matuoja tėvų ir vaikų karjerų konkrečioje šalyje bei jų tapatumų palyginimai arba skirtingos kilmės šalių antros kartos piliečių karjeros bei pilietinės įtraukties lyginimai).

Tautinio tapatumo politinis modeliavimas implikuoja tapatumo priskyrimą tam tikrai socialinei strategijai ir / ar net ideologijai. Dažnai kartojasi įvairių autorių pastangos tapatumo politiką sieti su šalies užsienio politika, pabrėžiant, kad tautinis tapatumas yra glaudžiai susijęs su įvairiomis suvereniteto ir valstybingumo koncepcijomis. Nagrinėjant šalies užsienio politiką, pripažįstama, kad dėl savo vaidmens apibrėžiant suverenitetą ir valstybingumą ji atlieka reikšmingą vaidmenį *formuodama tam tikrą piliečių kolektyvinio tapatumo sociopolitinę vaizduotę*. Užsienio politikos vykdytojų retorika dažnai išreiškia subjektyvius kurios nors kultūrinės grupės bendrus jausmus, susijusius su tradicijomis, institucijomis, teritorijomis, mitais ar ritualais. Šios tapatumo išraiškos atskleidžia, kaip užsienio politikos vykdytojai mato istoriją, dabartį ar ateities politines preferencijas. Pakankamai visa tai internacionalizavus, šie tautinio tapatumo rodikliai gali tapti politinės kultūros dalimi bei šalies užsienio politikos „nacionaliniu stiliumi“. Jiménez Antonia M. Ruiz (2004:13) pažymi, kad nacionalinės valstybės identitetas visų pirma ir dažniausiai yra aprašomas kalbos bei kultūros terminais (po jų seka kilmė, istorija, simboliai, teisės, sienos, pasididžiavimas ir suverenitetas). Didžiavimasis šalimi ir suverenitetas dažniausiai (net pirmoje vietoje) buvo minimas Didžiojoje Britanijoje bei Graikijoje. Tačiau nusakant Europinį identitetą akivaizdžiai pradeda vyrėti „instrumentiniai“ motyvai (bendra valiuta ir ekonomika bei teisė laisvai judėti ir apsigyventi).

Pripažįstama, kad nacionalinis ir etnis tapatybės sandai neatskiriami. Etniškumo dimensija identiteto tyrimuose dažnai naudojama analizuojant tautinių mažumų bei etninių grupių ar imigrantų integraciją į nacionalinę visuomenę. Čia aktualūs du procesai – etninio identiteto sureikšminimas ir identiteto politika ir, priešingai, šio identiteto fragmentacija ir tarpetninių ryšių

sureikšminimas. Tautinio tapatumo, kaip su vieta erdvėje susijusio ypatingo skirtingumo nuo „kitų“ santykio (arba to santykio nebuvimo), apibrėžimas susieja tradiciškai neatskiriamus, tačiau dažnai supriešinamus nacionalinį ir etninį tapatumo dėmenis.

Identiteto tyrimai susiduria su identiteto kaip socialiniams mokslams tinkamo ir pritaikomo kintamojo apibrėžimo problema. Metodologiniai identiteto tyrimo klausimai liečia tiek įvairių identitetų (jų skirtingų tipų) palyginimo ir išskyrimo problemas, tiek teoriškai išskirtų identitetų kaip matuojamojo kintamojo operacionalizavimo klausimus. Identiteto matuojamumo problemą aštrina identiteto koncepcijų įvairovė daugelyje socialinių bei politinių mokslų teorijų. Tai susiję su tuo, kad pats identitetas yra sunkiai apibūdinama ir kiek miglota teorinė koncepcija, turinti dvejopas pasekmes: identitetą sunku matuoti, kita vertus, skirtingi žmonės gali turėti omenyje visiškai skirtingus dalykus reikšdami savo tapatumą su koku nors reiškiniu ar dalyku. Pastebima ir tai, kad to paties tipo ar reiškinio tapatumas, gyvuojantis nacionaliniu lygiu, įgyja visiškai naują turinį, kai jis tiriamas viršvalstybiniu lygiu (pavyzdžiui, kaip Europos ar globalusis tapatumas), be to, tokių tapatumų turinys (dominuojantys komponentai) skiriasi atskirose šalyse (ryškus bandymas empiriškai išmatuoti ir palyginti po penkis svarbiausius komponentus nacionaliniam ir Europiniam tapatumui pateikiamas Jiménez Antonijos M. Ruiz (2004) darbe). Todėl empirinius duomenis, gautus vienoje šalyje, sunku (ir nekorektiška, ir nėra prasmės) perkelti (taikyti) kitai šaliai. Pažinti konkrečios šalies situaciją modifikuojant (adaptuojant „bendras“ teorines schemas) yra kur kas aktualesnis uždavinys.

Nuo 1990-ųjų dėl Alexanderio Wendto darbų identitetas tapo pagrindine koncepcija analizuojant tarptautinių santykių politiką: identiteto koncepcija buvo pritaikyta valstybėms ir jų santykiams aiškinti, valstybės identitetą traktuojant ne tik kaip vieno subjekto, bet kaip sąveikos dimensiją. Tiriant integracijos politikos kontekste konstruojamas valstybės identitetas, apjungiantis nacionalinį ir viršvalstybinį politikos diskursus. Iverio Brynaldo Neumanno darbai (1996; 2004) išryškino identitetų įvairovę – neapsiribojama vien valstybės identitetu. Tačiau valstybė, patirdama transnacionalizmo iššūkius, dar vis yra svarbus piliečių identiteto šaltinis. Erikas Oddvaras Eriksenas teigia, kad valstybinis-nacionalinis identitetas yra susijęs su modernia nacionaline valstybe ir jos dominuojančia ideologija, labiau pabrėžiančia piliečių santykį su valstybe ir jų teises nei etnines ir kultūrinės šaknis. Tačiau globalizacijos procesai (tarp jų ir transnacionalizmas) kvestionuoja tapatumų santykį su valstybe(-ėmis). Transnacionalizmą, kaip saistymąsi su keliomis valstybėmis, galima analizuoti kaip iššūkius daugiau ar mažiau nusistovėjusioms tautinio ir valstybinio identiteto sampratoms.

Pagrindinis klausimas, kuris suponuoja visą imigrantų vaikų / jaunimo įsivertinimą / tapatumą imigracijos šalyje yra toks: ar jie pajėgūs transformuoti savo tėvų / šeimos resursus (aukštą žmogiškąjį bei kultūrinį kapitalą) į sėkmingą išsimokslinimą bei ankstyvą darbo karjerą ir kaip priimančios šalies institucinės charakteristikos (išsimokslinimo sistema ir atitinkama darbo rinka) veikia šį procesą (Juha Jokela 2010).

Kai kalbama apie tautinio tapatumo politiką pilietinio identiteto aspektu mėginama tirti:

- nacionalinės valstybės santykį su jos piliečiais, neatsižvelgiant į tai, kurioje valstybėje jie yra (potencialus ryšių išsaugojimas valstybės iniciatyva);
- kitų (priimančiųjų) valstybių politiką imigrantų atžvilgiu;
- (vadinamąją imigrantų integracijos politiką, tačiau tautinio tapatumo politiką tiriant tik tuo aspektu, kiek kitos šalies veiksmai skatina ar leidžia imigrantams išsaugoti savo tautinį tapatumą);
- valstybės politiką jos tautinių bendrijų atžvilgiu.

Apibendrinant galima teigti, kad pilietinio dalyvavimo kontekste ryškėja tam tikros pagrindinės informantų *pilietinio tapatumo* charakteristikos.

1) Informantų pilietinis tapatumas negali formuotis izoliacijoje. Pilietinis tapatumas formuojasi sąveikoje su kitais, tapdamas asmeniu pasirinkimu. Kas veikia, pavyzdžiui, vienos šalies piliečių skirtingų etninių grupių galimybes transformuoti savo šeimos resursus (socialinio, žmogiškojo ar kultūrinio kapitalo formomis) į sėkmingą išsimokslinimo bei ankstyvasias darbo karjeras nustatoma tiriant šalies institucines, švietimo sistemos bei darbo rinkos sąveikas.

2) Pilietinis tapatumas nėra vienodas, bet glaudžiai susijęs su tam tikrais intelektualiniais ir moraliniais pasirinkimais; t. y. pilietinis tapatumas tampa individo sąmoningai pasirinktu ir nuolat pasikartojančiu pasirinkimu.

3) Pabrėžiama *holistinė* pilietinio tapatumo prigimtis.

4) Pilietinis tapatumas tampa individo (grupės) sąmoningai pasirinktu ir nuolat pasikartojančiu pasirinkimu.

Tradiciskai tautinė valstybė remiasi prielaida, kad jos piliečių pareiga – kovoti, jog neišnyktų kolektyvinis valstybės gyventojų tapatumas. Tautinės valstybės kūrėjai visoje Europoje diegė dominuojančios kultūros, valstybinės kalbos ir tapatumo, iš dalies paremto skirtumais, palyginti su kaimyninėmis valstybėmis, tautomis ir kultūromis, nuostatą. Tiriama piliečių ir jų vyriausybės tarpusavio ryšiai. Tiriama, kaip individai ar socialinės grupės gali turėti įtakos, kad toji įtaka būtų veiksminga, ir kaip vyriausybė reaguoja į piliečių

pageidavimus. Nagrinėjami ryšiai tarp visumos ir jos dalių, kai, pavyzdžiui, net pilietinės teisės negali būti nagrinėjamos neatsižvelgiant į ekonomines priežastis. Adekvati politinių partijų analizė įmanoma tik neatsiejant jos nuo šalies politinės kultūros, o praktiniai klausimai sprendžiami turint teorinius modelius.

Lietuvos rusai Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo išvakarėse: santykis su Lietuva

Po 1990 m. politinių transformacijų naujai atsirandančioms posovietinėms šalims buvo svarbu reorganizuoti ir reformuoti savo politinę ir ekonominę sistemą, taip pat iš naujo apibrėžti savo bendrą tapatybę ir rasti būdų, kaip susidoroti su nepageidaujama sovietine praeitimi. Kitataučio padėtį Lietuvoje lemia gyvenimo trukmė, nes čia gimęs ar daug metų gyvenęs kitatautis pasijunta savas. Patekęs į lietuvišką arba į tautišką, tačiau daugiausia lietuvių veikiamą aplinką, kitatautis skatinamas greitai perimti jos požymius – paplitusią kalbą, elgesio ypatumus, gyvenimo ir bendravimo taisykles. Tačiau kasdieniniame gyvenime kartais stebimas išankstinis neigiamas požiūris tampa kliūtimi ne tik sėkmingai kitataučių integracijai, bet ir jų tapatumų raiškai. Įvertinant kitataučių identitetui ir tapatumui kylančius sunkumus galima užkirsti kelią nelygybės bei socialinės atskirties priežastims. Žinoma, pirmiausia reikia aiškiai suvokti visuomenės narių požiūrį į kitataučius ir jų socialinio dalyvavimo galimybes.

Rusų etninė grupė Lietuvoje sulaukė gana didelio politikų ir tyrėjų dėmesio pirmaisiais nepriklausomybės metais. Keičiantis šalies valstybingumo statusui, rusų etninės grupės pritarimas pokyčiams buvo svarbus tiek dėl dvišalių santykių su Rusija, tiek dėl siekio išvengti etninių konfliktų šalies viduje. Petrušauskaitė ir Pilinkaitė-Sotirovič (2012), pateikdamos 2001–2011 m. atliktų tyrimų apžvalgą, aptaria naujus rusų socialinės integracijos iššūkius, vertinant tiek Lietuvos vykdomos integracinės politikos kryptis, tiek pačios etninės grupės raidą bei dvišalių Lietuvos-Rusijos santykių įtaką: „Formuojant socialinės integracijos politiką Lietuvoje etninėms grupėms praktiškai nebuvo skiriamas institucinis dėmesys, o tautinių mažumų integracijos politikos plėtra antruoju Nepriklausomybės dešimtmečiu buvo gana atsitiktinė ir paviršutiniška“ (Petrušauskaitė ir Pilinkaitė-Sotirovič 2012).

1989 m. gyventojų surašymo duomenimis, Lietuvoje gyveno apie 100 tautybių gyventojų. Didžiausia (9,4 proc.) tautinė mažuma buvo rusai. Dar pačioje Lietuvos nepriklausomybės pradžioje, 1991 m. rugsėjo mėn., Tautybių departamento prie Lietuvos Respublikos vyriausybės užsakymu Valstybinis nacionalinių tyrimų centras (vadovas E. Staneika) atliko *Tautinių mažumų socialinės savijautos tyrimą (Lietuvos rusai)* (tyrimo vadovas E. K. Sviklas). Apklausoje

dalyvavo 1 331 rusų tautybės gyventojas, turintis rinkimų teisę ir gyvenantis Vilniaus, Klaipėdos, Kauno, Šiaulių miestuose bei Ignalinos, Trakų, Švenčionių, Zarasų ir Jonavos rajonuose. Visų apklaustųjų tarpe 56 proc. – moterys, 43 proc. – vyrai; pagal šeimyninę padėtį dauguma – sutuoktiniai. Atstovaujama įvairaus amžiaus tarpinių grupėms (nuo 18 m. iki 60 m. ir daugiau), įvairioms socialinėms grupėms visuomenės struktūroje. Remiantis šios apklausos duomenimis, buvo nustatyta, kad didžioji dalis rusų gyvena Lietuvoje gana seniai, ir tik maža dalis (13 proc.) respondentų nurodė, kad Lietuvoje gyvena mažiau nei 10 metų, o atvykusių prieš 1–5 metus dalis buvo dar mažesnė (9 proc.). Dalis apklaustųjų atvyko į Lietuvą su savo tėvais (15 proc.); 12 proc. – kaip specialistai nukreipti darbui į Lietuvos įmones ir organizacijas; 8 proc. pasiliko Lietuvoje po santuokos, 5 proc. – po tarnybos Sovietų armijoje. Absoliuti dauguma (86 proc.) rusų turėjo giminių, gyvenančių už Lietuvos ribų, iš jų 51 proc. – brolių, seserų, 40 proc. – tolimesnių giminaičių ir 25 proc. – tėvų. Su šiais giminėmis buvo palaikomi glaudūs ryšiai: pusė jų (50 proc.) reguliariai susirašinėjo; 45 proc. – dažnai svečiavosi Lietuvoje, o 34 proc. – apsilankydavo svetur. Tačiau jau tuo metu į klausimą: „Ar giminės taip pat norėtų atvažiuoti gyventi į Lietuvą?“, 40 proc. atsakė neigiamai. Galimą norą išreiškė tik 5 proc. apklaustųjų.

Net 46 proc. apklausos dalyvių buvo gimę Lietuvoje ir beveik tokia pat dalis (41 proc.) gyveno čia 10 ir daugiau metų. Todėl kiek didesnė pusė visų apklaustųjų rusų (56 proc.) nurodė Lietuvą kaip savo tėvynę (tarp jų net 78 proc. buvo gimę Lietuvoje, o 20 proc. čia gyveno daugiau nei 10 metų). Tai, kad savo tėvyne laiko Rusiją, nurodė trečdalis visų apklaustųjų (30 proc.). Žymi dalis (67 proc.) rusų, laikančių savo tėvyne Rusiją, buvo tarp tų, kurie čia atvyko į Lietuvą po Antrojo pasaulinio karo (tik 4 proc. taip pasisakančių jau buvo patys gimę Lietuvoje). 75 proc. tų, kuriems Tėvynė – Lietuva (56 proc.), laikė save visų pirma Lietuvos piliečiais (jie sudarė 79 proc. visų taip teigiančių). 54 proc. tų, kuriems Tėvynė – Rusija (30 proc.), teigė esą visų pirma TSRS piliečiais; 24 proc. – Lietuvos ir tik 9 proc. save laikė visų pirma Rusijos piliečiais. Pagal įstatymus Lietuvos piliečiu galėjo tapti kiekvienas iki 1989 m. lapkričio 3 d. čia gyvenęs žmogus, nepriklausomai nuo tautybės; kiekvienas (ar jo tėvai, seneliai) gimęs ar gyvenęs Lietuvoje, o pagal sutartį su Rusija ir tie piliečiai, kurie atvyko į Lietuvą iki 1991 m. lapkričio 29 d. Į klausimą, ar ketina tapti Lietuvos Respublikos piliečiais, 64 proc. atsakė teigiamai, 22 proc. buvo neapsisprendę, o 14 proc. atsakė neigiamai.

1991 m. lapkričio 5 d. buvo paskutinė diena, kai Lietuvos gyventojai galėjo apsispręsti – būti ar nebūti Lietuvos Respublikos piliečiais. Oficialiais duomenimis, po šios datos Lietuvos Respublikos pilietybę priėmė 88 proc. visų Lietuvos gyventojų: apie 90–95 proc. lietuvių (tai 72–76 proc. visų Lietuvos

gyventojų) ir apie 75 proc. kitų tautybių (tai 12–16 proc. visų Lietuvos gyventojų). 1991 m. apsisprendimui dėl pilietybės turėjo įtakos ir tautinė priklausomybė (Taljūnaitė, 2004).

Remiantis 1991 m. tyrimu, 89 proc. apklaustųjų rusų kalba buvo gimtoji kalba. Tik pusė jų (55 proc.) daugiau ar mažiau teigė moką lietuvių kalbą. Patikslinus, kaip gerai gali skaityti, rašyti, kalbėti lietuviškai, dažniausiai atsakydavo – „silpnai“. Sunkiausia, jų nuomone, yra rašyti, lengviau – skaityti, o geriausia – kalbėti. Nemokančių lietuviškai rašyti buvo 25 proc., skaityti – 16 proc., o kalbėti – 14 proc. visų apklaustųjų. Lietuvių kalbos mokėjimas betarpiškai susijęs su asmens pragyventų Lietuvoje metų skaičiumi. Geriausiai lietuvių kalbą moka Lietuvoje gimę rusai: jie sudarė 77 proc. visų galinčių laisvai skaityti; 62 proc. – gerai skaitančių ir tik 9 proc. visų nemokančių skaityti.

Asmens saugumas – viena iš prielaidų, kodėl asmuo patenkintas arba nepatenkintas, kad gyvena būtent Lietuvoje. Tai akivaizdžiai rodo 1991 m. tyrimo duomenys: iš 77 proc. patenkintųjų gyvenimu Lietuvoje pusė pareiškė esą saugūs ir tik 11 proc. tvirtino atvirkščiai. Iš asmenų, kurie teigė, kad jaučiasi saugiai, net 61 proc. nurodė, kad niekada nebuvo įžeisti dėl savo tautybės. Iš saugiai besijaučiančiųjų net 41 proc. buvo įžeisti epizodiškai. Ar saugios rusų šeimos? 57 proc. keturių asmenų šeimų atsakė, kad jaučiasi saugios. 59 proc. trijų asmenų šeimų taip pat jautėsi saugiai. Panaši dalis buvo ir tarp penkių asmenų šeimų (57 proc.). Į klausimą „Ar jūs apskritai esate patenkintas, kad gyvenate būtent Lietuvoje?“ net 77 proc. atsakė teigiamai (tarp jų net 90 proc. asmenų, laikančių save Lietuvos Respublikos piliečiais ir 80 proc. besiruošiančiųjų priimti Lietuvos Respublikos pilietybę). Pasitenkinimas tuo, kad gyvena Lietuvoje, tiesiogiai priklausė ir nuo lietuvių kalbos mokėjimo: iš 55 proc. laisvai mokančių lietuvių kalbą didesnė dalis (45 proc.) išreiškė pasitenkinimą savo gyvenimu Lietuvoje (nors tai ir nebuvo vienintelė prielaida).

Klaipėdos miesto pasirinkimas atvejo tyrimui

Klaipėda 2011 m. buvo antras miestas šalyje pagal tautinės sudėties margumą. Tuomet jame gyveno 163 tūkst. žmonių: 73,9 proc. lietuvių, 19,6 proc. rusų, maždaug po 2 proc. ukrainiečių, baltarusių ir kitų tautybių asmenų. Nors rusų tautybės asmenų skaičius Klaipėdoje pastaraisiais dešimtmečiais mažėjo (nuo 2001 m. rusų santykinė dalis sumažėjo 2 proc.), Klaipėda išlieka antrasis pagal tautinės sudėties margumą miestas Lietuvoje.

1 lentelė. Didžiųjų miestų gyventojai pagal tautybę (proc.), 2011 m. surašymas

	Iš viso	Lietuviai	Lenkai	Rusai	Baltarusiai	Ukrainiečiai	Kiti
Vilnius	535 631	63,2	16,5	12,0	3,5	1,0	3,8
Kaunas	315 933	93,6	0,4	3,8	0,2	0,4	1,6
Klaipėda	162 360	73,9	0,3	19,6	1,7	1,9	2,6
Šiauliai	109 328	93,6	0,2	4,1	0,3	0,5	1,3
Panevėžys	99 690	96,1	0,2	2,4	0,2	0,3	0,8

Šaltinis: Lietuvos gyventojai 2011 metais, Lietuvos statistikos departamentas, 2012

Klaipėda ir toliau lieka miestu, kuriame gyvena gausi rusų tautinė mažuma. Anot mokslininkų, Lietuvoje gyvenantys rusai dažniausiai deklaruoja dvigubą tapatybę, teigia, jog jaučia stiprų ryšį su Lietuva, net jeigu yra gimę kitur. Jie mano, kad gerai moka lietuvių kalbą ir nejaučia didelio nepatogumo dėl galimo akcento. Nors rusų kultūra jiems yra artimesnė negu lietuvių, vis dėlto jie nesijaučia tipiniais rusais.

Tyrimo metodika

Siekiant tirti pilietinio tapatumo ir pilietinio dalyvavimo tarpusavio sąveiką pagal atskiras etnines grupes, buvo pasirinkti jauni Klaipėdos rusai. Remtasi prielaida, kad atsirinkti tirti jaunus informantus ypač aktualu, be to, galima gilintis į šiuolaikinę Lietuvos Respublikos pilietybės turinį, atskleidžiant realų pilietinių teisių turinį ir jų raišką, lyginant skirtingas etnines grupes. Viena iš tyrimo dalių – pokalbiai (interviu) su asmenimis, kilusiais iš Klaipėdos ir gimusiais 1980–1990 m., kurių bent vienas iš tėvų / senelių yra gimęs kurioje nors iš buvusių Sovietų Sąjungos šalių (pvz., Rusijoje, Ukrainoje, Baltarusijoje ir pan.). Antros ar trečios kartos buvusių imigrantų vaikų, turinčių Lietuvos Respublikos pilietybę, karjeros bei tapatumų ypatumai atskleidžia tiek pilietinių teisių turinį, tiek tampa šalies demokratijos matmeniu. Siekiant apčiuopti jų tautinio identiteto darybos aspektus, buvo tiriama, kokias gyventojų priklausymo ir / ar nepriklausymo nacionalinei bendruomenei demonstravimo variacijas konkrečiame mieste gali sukurti tautinių tapatumų konkurencija, kokie nacionalinių bendruomenių

privalumai ir trūkumai ją lemia ir kaip ji reiškiasi. Informantai gali būti laikomi antros arba trečios kartos imigrantais iš buvusių TSRS šalių, kurių tėvai / seneliai / globėjai atvyko gyventi dar į tuometinę Tarybų Lietuvą, o informantai jau gimė ir užaugo totalitarinės valstybės pabaigoje ir istorinio „lūžio“, Berlyno sienos griuvimo, laikotarpiu. 10 giluminių interviu buvo atlikti 2013 m. kovo – gegužės mėnesį Klaipėdoje. Šie giluminiai interviu apėmė išsamų tokių temų kaip tautybė, gyvenimas Lietuvoje, sąsajos su Lietuva ir Rusija, tėvų / senelių atvykimo į Lietuvą istorija, tėvų migracijos įtaka informantų gyvenimui, karjerai. Klausimai apėmė ir tokias temas kaip nutylėjimas apie savo tautybę privačioje, darbo ar profesijos srityje, diskriminacijos dėl tautybės patirtys, savo padėties ir statuso visuomenėje vertinimas bei priklausymas organizacijoms.

Informantų paieška vyko „sniego gniūžtės“ principu, tačiau turi ir tam tikrų ribotumų:

- Mažos bendruomenės: greitai pasitaiko tas pats informantas; to paties rato žmonės – siaura informacija;
- Naujų „gniūžtės“ centrų paieška;
- Informantas – centras, o informacija gaunama apie tėvus, senelius ir jo draugus (pvz., išvykusius) ar artimuosius.

Giluminiai interviu, kuriuose atsiskleidžia jaunų Klaipėdos rusų patirtys, nuomonės ir vertinimai apie vietą ir pasaulį, kuriame jie gyvena, su kiekvienu asmeniu truko nuo 50 min. iki 2 val. ir apėmė daugelį temų. Šie kintamieji – tai pozicija darbo rinkoje, gyvenamoji aplinka ir švietimo sistema. Tačiau straipsnyje šie kintamieji analizuojami ne formaliai, bet remiantis giluminių interviu informacija, t. y. analizuojant šiuos kintamuosius neformaliai tikimasi užčiuopti ir neformalius socialinės klasės, (ne)priklausymo nacionalinei bendruomenei ir diskriminacijos aspektus.

Klaipėdos rusų jaunimo tautinis ir pilietinis identitetas

Klaipėdos rusų atvykimo keliai ir motyvai gerokai skiriasi nuo, pavyzdžiui, visaginiečių. Beveik visų informantų tėvai / seneliai buvo kariškiai arba jūreiviai, vėliau susiję savo gyvenimus su Klaipėda.

Tėvas jūreivis iš Murmansko (ten ir liko). Motina šiandien turi Klaipėdoje privatų psichologijos kabinetą. Pasiturintys. Močiutė į Lietuvą atvyko po tremties. (MT2)

Iš Saratovo ir Pskovo tėvai (jūreivis). Tautybė svarbi, nes skiriasi kultūros, papročiai, etc. (MT6, pati informantė ketina išvykti į Baltarusiją)

Iš Uralo atsikėlusio jūreivio dukra: „Visa šeima rusai – jūreiviai“. (MT1)

Vesosn Popovski studija (2000) koncentravosi į Lietuvos daugumos ir mažumos santykius 1988–1993 metais. Ji, nagrinėdama rusų buvimą, klausė: „Mes juos vadiname rusais, bet kas jie tokie?“ (Popovski, 2000). Taip pat buvo brėžiami riboženkliai rusų tarpe pagal tai, kaip jie vertina Lietuvos nepriklausomybę politiniu, kultūriniu bei ekonominiu aspektu, skiriami *Lietuvos rusai*, *rusai Lietuvoje* ir *sovietiniai rusai* (Popovski, 2000). Renaldas Simonyanas (2013) taip pat aprašo septynias rusų bendruomenės grupes Baltijos šalyse, susiformavusias po Antrojo pasaulinio karo. Jos nebuvo homogeninės nei pagal savo išsimokslinimo ar kultūrinį lygį, nei savo ideologine orientacija, t. y. šių rusų grupių socialinė diferenciacija buvo gana ryški. Kiekviena grupė nuo kitų aiškiai skyrėsi ir savo daugiau ar mažiau deklaruojama savimone.

Lietuvoje po Nepriklausomybės atgavimo gyvenantys rusai dažniausiai deklaruoja dvigubą tapatybę. Teigia, jog jaučia stiprų ryšį su Lietuva, net jeigu yra gimę kitur. Jie mano, kad gerai moka lietuvių kalbą, ir nejaučia didelio diskomforto dėl galimo akcento. Nors rusų kultūra jiems yra artimesnė negu lietuvių, vis dėlto jie nesijaučia tipiniais rusais.

Mes kalbame taisyklinga rusų kalba. Tai pažymi net Rusijos rusai. (MT7)

Nežinau, dėl to nesu apsisprendusi, bet žinau, kad savo vaikus leisčiau į lietuvišką darželį ir mokyklą. Man atrodo, kad jie turėtų daugiau galimybių saviškai (MT9).

Informantai, jauni Klaipėdos rusai, minėjo, kad *dabar rusiškai kalba tik su šeimos nariais*, su kai kuriais rusakalbiais draugais ir rusakalbiais bendradarbiais. Darbe, viešajame gyvenime vartoja lietuvių kalbą, dažnai ja bendrauja ir su kitais rusų tautybės draugais. Nuo socialinės erdvės formalumo (matomumo) lygio skiriasi ir rusų kalbos vartojimas. Visi informantai pasirašo tik lietuviškai, tačiau rusiškų pavardžių „lietuvinimą“ vertina dvejopai. Vieną informantę Klaipėdoje užgavo tai, kad dėl rusiškos pavardės aukštojoje mokykloje ji buvo įrašyta į rusų kalbos grupę, o jos nuomonės niekas nepaklausė.

2013 m. Klaipėdoje veikė aštuonios rusiškos mokyklos, dvi mišrios lietuvių-rusų mokyklos ir 4 rusiški bei šeši mišrūs lopšeliai-darželiai. Rusų kalba mokyklose mokėsi 3 569 mokiniai, darželiuose – 447 vaikai. Dažniausiai teigiama, kad vaikams vis dėlto geriau mokytis gimtąja kalba, juolab kad ir rusiškose mokyklose dabar moksleiviai puikiai išmoksta lietuvių kalbos.

Mano dukra baigė rusišką mokyklą, Klaipėdos universitete studijavo lietuviškai, o dabar kalba angliškai, nes gyvena užsienyje. Man atrodo, kad kuo daugiau kalbų žmogus moka, tuo daugiau galimybių gyvenime turi. Su tautine tapatybe tai nesusiję dalykai. (MT 6)

Dabar mūsų mokykla yra pagrindinė, bet prieš keletą metų, kai dar suteikdavome vidurinį išsilavinimą, abiturientai vienodai gerai įstodavo tiek į Lietuvos, tiek į užsienio,

ties į Rusijos aukštąsias mokyklas. Dabar dėl ekonominių priežasčių dauguma rusiškų mokyklų abiturientų renkasi užsienio universitetus, nes studijos juose pigiau kainuoja ir studentams sudaromos sąlygos dirbti. Lietuvoje, Rusijoje to nėra. (Klaipėdos mokyklos mokytoja, MT9)

Kita informantė laisvai išmoko kalbėti lietuviškai tik išvykusi studijuoti į Klaipėdą. Iki to laiko ji lietuviškai laisvai nekalbėjo, bet turėjo valstybinės kalbos pagrindus. Lietuvių kalbos išgalėjimą, pasak jos, nulėmė pažintis su dabartiniu sutuoktiniu, draugų ir kolegų rato pokytis, viešoje erdvėje vartojama valstybinė kalba. Klaipėdoje gyvena 21,3 proc. rusų tautybės žmonių, bet viešoje erdvėje pagrindinė kalba yra lietuvių kalba. Lietuvių kalbos vartojimas respondentei tapo savaime suprantamu ir neginčijamu dalyku. Nors valstybinės kalbos mokėjimas ir vartojimas informantų yra suvokiamas kaip prielaida priklausti nacionalinei bendruomenei, įgyti išsilavinimą ir siekti ekonominės bei socialinės savirealizacijos, visgi kalbos mokymosi motyvacija kyla iš aplinkos kaip aplinkinių spaudimas kalbėti lietuvių kalba. Toks spaudimas iš aplinkos dažniau patiriamas atvykus į kitą Lietuvos miestą (pvz., Klaipėdą).

Valstybės identiteto ir nacionalinio identiteto siejimas bei atskyrimas yra problemiškas. Todėl tik atskleidžiant identitetų fragmentaciją konkrečiose gyventojų grupėse galima numanyti galimus pasirinkimus bei nuostatas kieno nors atžvilgiu.

Kalbant su informantais paaiškėjo, kad nusakant jų padėtį visuomenėje 2013 m. svarbus išlieka pilietybės klausimas. Pagal įstatymą po 1990-ųjų Lietuvos pilietybę galėjo gauti visi norintys ir tuo metu Lietuvos Respublikoje nuolat gyvenę žmonės. Šia galimybe ir pasinaudojo vienas respondentas. Nors pilietybės teisinis statusas suteikia daug teisių pačioje valstybėje, išvirtinant darbo rinkoje ar politikoje, tačiau respondentas labiau akcentavo pilietybės reikalingumą jam kaip galimybę laisvai keliauti į kitas Vakarų Europos šalis ir galimybę jose dirbti. Interviu informantams kalbant apie Lietuvą ir Rusiją, išryškėja palankus požiūris į Lietuvą ir ES. Jis daugiausiai susijęs su pragmatinėmis gyvenimo sąlygomis, kurios informantų įvardijamos kaip „europietiškas gyvenimas“. Tai siejama su palankia socialine, politine, teisine aplinka, saugumu ir gerove. Informantė baigė barmenų kursų ir šiuo metu dirba stiuardese naftos platformoje: tris savaites ji dirba naftos platformoje (anglų įmonėje) jūroje, o tris savaites būna Klaipėdoje. Viena augina vaiką. *Tėvynė ten, kur gautų geresnį darbą* (MT3). Į Klaipėdos universitetą neįstojo dėl prasto lietuvių kalbos mokėjimo. Kita informantė baigė Skučienės kolegiją. Dirbo pagal įgytą specialybę logistikos įmonėje, kurios veikla vėliau nutrūko, todėl šiuo metu taip pat dirba Norvegijoje: 2 savaites praleidžia Norvegijoje, savaitę – Lietuvoje. Dirba dėl aukštesnio uždarbio, nors darbas yra ne kvalifikuotas, kuriasi Klaipėdoje ir Lietuvą laiko savo tėvynę (MT8).

Apťariant informantų santykį su Rusija, daugiausiai akcentuojamas siekis šeimoje išsaugoti rusiškas šaknis ir kultūrą, tačiau dėl to ir politinis domėjimasis Rusijos gyvenimu nėra visiškai nutrūkęs. Informantai vardijo televizijos laidas kurias jie kartais žiūri, pabrėždami, kad nemažą dalį informacijos gauna ir kitomis kalbomis internete ir lygindami savo įpročius su tėvų / senelių, kurie daugiau informacijos gauna iš televizijos laidų. Susiformavęs merkantilinis požiūris į gyvenimą pastebimas ir kalbant su kita informante, kuri keitė daugelį darbų, todėl dabar būtų *ėmusi Rusijos pilietybę, o ne Lietuvos Respublikos* (MT10). Yra ir tokių, kurie *savo karjerą laiko nesėkminga dėl tautybės* (MT7). Remiantis prielaida, kad valstybės identitetas veikia etninius santykius šalies viduje, tikslinga ieškoti ir formuluoti pilietinio tapatumo empirinio tyrimo gaires.

Išvados

Apžvelgiant itin skirtingus savo forma, bet turinčius bendrumų savo tema duomenis, siekta pabrėžti, kad tiek teoriniai, tiek metodologiniai, tiek praktiniai įvairių kryptių mokslininkų debatai apie tautinio tapatumo problemas nėra pasibaigę. Tautinio tapatumo dimensijos apima du lygius: individo ir visuomenės. Tautinis tapatumas visuomenės (valstybės) požiūriu siejamas tiek su piliečių dalyvavimu, tiek su jų vertybėmis, demokratijos raiška, žmogaus teisių stebėseną bei tarpkultūriniu bendradarbiavimu (tolerancija, supratimu, pakantumu). Individo lygmenyje tautinė tapatybė nusakoma kaip socialinis konstruktas, apibrėžiantis kultūrinį individo priskyrimą ir priklausymą tam tikrai visuomenės grupei, kur kultūrinis tapatumas įgyja galios ir yra aktyvuojamas socialinėse sąveikose. Šiame straipsnyje norėta patyrinti, kokias jaunų rusakalbių tapatumų fragmentacijas administracinėmis ribomis apibrėžtame mieste sukuria sąsytymasis su keliomis valstybėmis, gyvenant Klaipėdoje – mieste, kuriame rusai arba rusų kilmės žmonės (antrosios ar trečiosios kartos rusai) sudaro reikšmingą gyventojų dalį.

Globalizacijos ir europeizacijos kontekste tautinis tapatumas informantams – jauniems rusams Klaipėdoje – atrodo nelabai prasminga ir svarbi kategorija. Žinodami, kad jie yra rusai, gerbia ir dažniausiai vertina Lietuvos pilietybę, gyvenimo planus sieja su ta šalimi (Rusija ar Vakarų Europos), kuri suteikia ar teiktų geresnes pragyvenimo sąlygas. Šiuo požiūriu jaunoji rusakalbių karta, gimusi ir augusi Lietuvoje, skiriasi nuo savo tėvų (juolab senelių), kuriems gimtosios šaknys liko jų kilmės šalyje (ne vienas galvoja ten sugrįžti sulaukęs pensijos ar būti ten palaidotas). Atsakant į klausimą, ar jauni rusakalbiai pajėgūs transformuoti savo tėvų ar šeimos resursus (aukštą žmogiškąją bei kultūrinę kapitalą) į sėkmingą išsimokslinimą bei ankstyvą

darbo karjerą, vienareikšmio teigiamo atsakymo pateikti negalime. Vertinant, kaip priimančios šalies (šiuo atveju, Lietuvos) institucinės charakteristikos (išsimokslinimo sistema bei atitinkama darbo rinka) veikia šį procesą, esame linkę teigti, kad individo (iš dalies ir grupės – rusakalbių) charakteristikos lemia asmenybės įsijungimo į visuomenę sėkmę ar nesėkmę.

GAUTA 2014 12 15
PRIIMTA 2015 01 27

ĻITERATŪRA

- Boulding, K. E. (1968). The learning and reality: testing process in the international system. In: Farrell, J. C., Smith, A. P. (eds.). *Image and reality in world politics*. New York: Columbia University Press.
- Dirmienė, N. (2011). Tautinės mažumos: mūsų vaikus pavertėte eksperimento aukomis. *Balsas.lt* (2011-10-02).
- Jiménez, A. M. R. (2004). Cultural, instrumental, civic and symbolic components of national and European identities in old and new European Union member states. *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series*, 4(9), p. 21.
- Juha, J. (2010). Europeanization and foreign policy. State identity in Finland and Britain. *Routledge Advances in European Politics*. London: Routledge.
- Eriksen E., Weigard J. (2000). The end of citizenship? New roles challenging the political order. In: McKinnon, C., Hampsher-Monk I. (eds.). *The Demands of Citizenship*. London-New York: Continuum, p. 13–34.
- Matonytė I., Morkevičius V. (2013). *Elitų Europa: tapatybių ir interesų kaleidoskopas*. Vilnius: Fridas.
- Mouer R., Sugimoto Y. (1986). *Images of Japanese society: A study in the structure of social reality*. London-New York-Sidney: Kegan Paul International.
- Neumann, I. B. (1996). Self and other in international relations. *European Journal of International Relations*, 2, p. 139–174.
- Neumann, I. B. (2004). Deep structure, free-floating signifier, or something in between. Europe's alterity in Putin's Russia. In: Goff, P., Dunn, K. C. (eds.). *Identity and global politics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Papaurėlytė-Klovienė, S. (2010). Kaimyninių tautų atstovai ir jų nacionalinio charakterio specifika lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje. *Lietuvių kalba*, 4.
- Petrušauskaitė, V., Pilinkaitė-Sotirovič, V. (2012). Rusai Lietuvoje: etninės grupės raida ir socialinės integracijos iššūkiai 2001–2011 m. *Etniškumo studijos*, 2012(1–2), p. 14–50.
- Popovski, V. (2000). *National minorities and citizenship rights in Lithuania 1988–1993*. Houndmills: Palgrave Macmillan.

- Romeris, M. (1995). *Valstybė*. T.1. Vilnius: Pradai.
- Rudavičius, V. Pagal gerumą surikiuoti šalis panoręs britas kelia sumaištį. *Lietuvos rytas* (2014-10- 11).
- Simonyan, R. (2013). The history of the formation of the Russian diaspora in the Baltic States. *Filosofija. Sociologija*, 24(4), p. 161–170.
- Taljūnaitė M. (2013). Nuo etninio tapatumo pilietinio ir valstybinio tapatumo link. *Filosofija. Sociologija*, 24(4), p. 187–192.
- Taljūnaitė, M. (2004). Citizenship versus nationality under European integration. *Ethnicity Studies: Perceptions of European Integration* 3. Vilnius: Institute for Social Research, p. 14–21.
- Tautinių mažumų socialinės savijautos tyrimai (Lietuvos rusai)*. Valstybinio nacionalinių tyrimų centro ataskaita. Vilnius, 1991.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is what states make of it. The social construction of power politics. *International Organization*, 46, p. 391–425.
- Wendt, A. (1994). Collective identity formation and the international state. *American Political Science Review*, 88, p. 384–396.
- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Žibas, K. (2012). Baltarusiai, rusai ir ukrainiečiai Lietuvoje: nuo imigrantų iki ateities piliečių. *Etniškumo studijos*, 2012 (1–2), p. 145–177.

National and civic identities: the case of a new Russians generation in Klaipėda

Meilutė Taljūnaitė

LITHUANIAN SOCIAL RESEARCH CENTRE, INSTITUTE OF SOCIOLOGY

A. GOŠTAUTO G. 11, LT-01108 VILNIUS

E-MAIL: TALJUNAITE@GMAIL.COM

Ethnicity Studies, 2014/2. P. 109–123 © Lithuanian Social Research Center, 2014

ABSTRACT: This paper aims to describe the state identity vs., let us say, European or Russian identity (as a special case of trans-national or supra-national identity), paying special attention to the dimensions of national, political, economical or cultural diversity that may confirm it. As the ethnic and territorial confinement that characterised nation-states is fading, the purpose of this article is a more in-depth understanding of contemporary processes of globalisation, territorial mobility and diversification of national identities. The main components of state identity possible for further empirical investigation are discussed. Analysis of the role of state identity in strengthening and retaining the statehood of a country is mostly directed toward a political and civic context. The article presents the analysis of the data of a survey¹⁹ conducted in Lithuania in 1991 in comparison with today's social realities. The article focuses on the analysis of the relations between the ethnic Russian group in 1991 and today. The latest qualitative survey was conducted among young Russians in Klaipėda in 2013.

Keywords: Lithuanian Russians, ethnic minorities, homeland attitudes, identity, state identity.

¹⁹ The study commissioned by the Ethnic Minorities Department of the Republic of Lithuania under the Government of Lithuania (no longer in existence) by the National Research Centre in September 1991 (principal researcher K. Sviklas). The representative survey consisted of 1331 Russians who at the time of the survey had a legal right to participate in national Lithuanian elections and resided in one of the cities (Vilnius, Klaipėda, Kaunas, Šiauliai) or towns (Ignalina and Trakai, Svencioniu, Valmiera and Jonava) of Lithuania. Among the surveyed, 56 percent were female, 43 percent were male. They were represented by different age groups, marital and social status.